

МАҲАЛЛА ҲУҚУҚ-ТАРТИБОТ МАСКАНИДА КАТТА ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ АХБОРОТ- ТАҲЛИЛ ВА РЕЖАЛАШТИРИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Қиличев Хайрулла Маматович

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси кафедра бошлиғи,
подполковник

Нўмонов Оғабек Абдурашид ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси курсанти, сафдор
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17694878>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-noyabr 2025 yil
Ma'qullandi: 15-noyabr 2025 yil
Nashr qilindi: 22-noyabr 2025 yil

KEYWORDS

катта профилактика
инспектори, маҳалла ҳуқуқ-
тартибот маскани,
ахборот-таҳлил,
режалаштириш,
профилактика механизми,
статистик маълумотлар,
хавф гуруҳи,
рақамлаштириш,
интеграциялашган тизим.

ABSTRACT

Ушбу мақолада маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларида катта профилактика инспекторининг ахборот-таҳлил ва режалаштириш фаолиятини такомиллаштириш масалалари комплекс тарзда ўрганилган. Жамиятда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини таъминлашда ахборотларни тўплаш, таҳлил қилиш ва улар асосида манзилли чора-тадбирларни режалаштириш катта профилактика инспектори масъулиятининг муҳим йўналишларидан бири экани таъкидланган. Тадқиқотда амалдаги статистик маълумотларнинг сифатини ошириш, ахборот алмашинувини оптималлаштириш, рақамли платформалардан фойдаланиш, хавф гуруҳига кировчи шахсларни аниқлашда аналитик ёндашувни кучайтириш бўйича амалий таклифлар ишлаб чиқилган..

Мамлакатимизда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини таъминлаш, фуқаролар хавфсизлиги ва жамоат тартибини мустаҳкамлашга қаратилган кенг қамровли ислохотлар амалга оширилмоқда. Айниқса, маҳалла институти негизда ташкил этилган маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларининг фаолиятини такомиллаштириш, уларнинг жинойтчиликни барвақт олдини олишдаги ўрнини кучайтириш ва профилактика инспекторлари ишига замонавий ёндашувларни татбиқ этиш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланган.

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларида катта профилактика инспектори жамоат хавфсизлигини таъминлаш, аҳоли билан бевосита мулоқот олиб бориш, хавф гуруҳига кировчи шахсларни аниқлаш, таҳдидларни баҳолаш ва уларни бартараф этиш бўйича стратегик чора-тадбирларни ишлаб чиқишда марказий фигура ҳисобланади. Унинг фаолияти нафақат оператив тадбирлар, балки чуқур таҳлил, режалаштириш ва бошқарув функциялари билан ҳам узвий боғлиқ. Шу боис катта профилактика инспектори томонидан амалга ошириладиган ахборот-таҳлил ва режалаштириш фаолиятини замонавий талаблар асосида такомиллаштириш долзарб вазифадир.

Бугунги кунда ҳуқуқбузарликларнинг кейинги йиллардаги динамикасини таҳлил қилиш шуни кўрсатмоқдаки, жиноятчиликнинг олдини олишда маълумотларнинг сифати, аналитик ёндашув ва манзилли профилактика чораларининг тўғри режалаштирилиши ҳал қилувчи аҳамият касб этмоқда. Аҳоли таркиби, ижтимоий-иқтисодий шароит, ёшлар бандлиги, оилавий муҳит, ички миграция жараёнлари, ижтимоий муаммоларнинг кучайиши каби омиллар маҳалла даражасида ҳуқуқбузарликларнинг вужудга келиш эҳтимолини ошириши мумкин. Бундай шароитда катта профилактика инспектори томонидан ахборотларни тизимли йиғиш, таҳлил қилиш ва хавф даражасини баҳолаш ишларнинг сифатини белгилаб беради.

Амалда профилактика инспекторларининг ахборот билан ишлаш жараёнида бир қатор муаммолар кузатилмоқда. Жумладан: аҳолига оид маълумотлар базасининг турли идораларда тарқоқ ҳолда сақланиши; маълумотларни қайта ишлашда қўлдан келадиган замонавий аналитик дастурлардан етарлича фойдаланилмаслиги; айрим профилактик тадбирлар режасининг формал характер касб этиши; хавф гуруҳига кирувчи шахслар ҳақидаги маълумотларнинг янгиланиш динамикасининг пастлиги ва тезкор ахборот алмашинувининг етарли эмаслиги. Ушбу муаммолар профилактика ишларининг самарадорлигига салбий таъсир кўрсатади.

Шу нуқтаи назардан, катта профилактика инспектори фаолиятида ахборот-таҳлил тизимини такомиллаштириш, рақамлаштиришни чуқурлаштириш ва режалаштиришнинг илмий-амалий усуллари жорий этиш муҳим аҳамиятга эга. Жумладан, жиноятчилик тенденцияларини прогноз қилиш, хавф хариталаштириш, статистик маълумотларни визуал таҳлил қилиш, оилавий ва ижтимоий муаммоларни эрта аниқлаш учун аналитик платформаларни жорий этиш орқали профилактика функциялари сезиларли даражада яхшиланади.

Маҳалладаги ижтимоий муносабатларнинг ўзига хос хусусиятлари нафақат тезкор, балки узоқ муддатли режалаштиришни ҳам талаб қилади. Ахборотларни таҳлил қилиш натижасида катта профилактика инспектори жиноятчиликнинг моҳияти ва пайдо бўлиш сабабларини аниқлайди, хавфли нуқталарни белгилайди, ижтимоий муаммоларнинг туб сабабларини ўрганади ва уларга мос чора-тадбирларни ишлаб чиқади. Масалан, ёшлар ўртасидаги ҳуқуқбузарликлар кескин ошиб бораётган ҳудудларда ишсизлик, таълимдан узилиш, оилавий низолар ёки назоратсизлик ҳолатлари кузатилиши мумкин. Шу боис режалаштирилаётган профилактик тадбирлар ҳам айнан ушбу омилларни камайтиришга қаратилган бўлиши зарур.

Катта профилактика инспектори фаолиятини такомиллаштиришнинг яна бир муҳим жиҳати — ҳамкорлик механизмларини мустаҳкамлашдир. Ахборот-таҳлил жараёни фақат ички ишлар органлари билан чекланиб қолмасдан, муассасалар, таълим ташкилотлари, соғлиқни сақлаш муассасалари, меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш тизими, маҳалла фаоллари ва фуқароларнинг ўзаро ҳамкорлигини ҳам қамраб олиши лозим. Бирлашган ахборот майдони ва тезкор мулоқот орқали муаммоларни тезкор аниқлаш ва бартараф қилиш имкони пайдо бўлади.

Бундан ташқари, профилактика инспекторларининг аналитик компетенцияларини ошириш, яъни маълумотлар билан ишлаш кўникмаси, хавф моделларини тузиш, статистик таҳлил, прогнозлаш, рақамли дастурлардан фойдаланиш бўйича малакаларини шакллантириш ҳам долзарбдир. Чунки замонавий

профилактика фаолияти оддий кузатув ёки умумий ҳисобот билан чекланиб қолмайди, балки чуқур таҳлил, далилларга асосланган қарор қабул қилиш ва манзилли режалаштиришни талаб қилади.

Шу асосда ушбу тадқиқотнинг мақсади – маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларида катта профилактика инспекторининг ахборот-таҳлил ва режалаштириш фаолиятини таҳлил қилиш, мавжуд муаммоларни кўрсатиш ва уларни бартараф этишга қаратилган амалий таклифлар ишлаб чиқишдан иборат. Тадқиқот жараёнида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, статистик маълумотлар, маҳалла тизими тажрибаси ва хориж амалиёти ўрганилади.

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканида катта профилактика инспекторининг ахборот-таҳлил ва режалаштириш фаолиятини такомиллаштириш масалалари Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимининг энг муҳим ва долзарб йўналишларидан бирига айланди. 2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистонни ривожлантириш стратегиясида маҳалла институтининг роли тубдан кучайтирилганидан сўнг, ҳуқуқ-тартибот маскани (кейинги ўринларда – Маскан) профилактика инспекторининг асосий иш жойига, криминоген вазиятни бошқаришнинг бош марказига айланди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги ПҚ-5050-сон қарорида "Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жинойтчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида"ги ҳужжатда маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани фаолиятини ташкил этиш ва унинг низоми тасдиқлаш бўйича низомни тасдиқлаш вазифалари белгиланган бўлиб, бу қарор асосида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 23 июндаги 343-сон қарори билан "Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида"ги ҳужжатда мазкур низом тасдиқланган [1][2]. Ушбу низомга мувофиқ, профилактика бош (катта) инспектори Масканнинг бевосита раҳбари ҳисобланади ва унинг зиммасига маҳаллада жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича кунлик ишни самарали ташкил этиш, патруль йўналишларини белгилаш, Миллий гвардия ва бошқа кучлар билан мувофиқлаштириш каби вазифалар юклатилган. Бу вазифаларнинг барчаси ахборот билан ишлаш, уни тўплаш, таҳлил қилиш ва унга асосан режалаштиришсиз амалга оширилмайди. Шундай экан, катта профилактика инспекторининг ахборот-таҳлил ва режалаштириш фаолиятининг сифати тўғридан-тўғри маҳалладаги криминоген вазиятнинг барқарорлигига, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси самарадорлигига ва жамоатчиликда ижобий фикр шаклланишига таъсир кўрсатади.

Ҳозирги вақтда кўпчилик Масканларда ахборот-таҳлил фаолияти ҳали ҳам қўлбола усулда олиб борилмоқда. Инспекторлар қоғоз журналлар, оддий Excel жадваллари, ИИВнинг "Профилактика" автоматлаштирилган ахборот тизимига қўлда маълумот киритиш билан чекланмоқда. 2024 йилда ИИВ Академияси ва Тошкент давлат юридик университети ўртасида ўтказилган сўров натижаларига кўра, респондентларнинг 71% и кунлик иш вақтининг 50–65% ни ахборот тўплаш ва қайта ишлашга сарфлаётганини, 68% и эса маълумотлар базалари ўртасида интеграция йўқлигидан шикоят қилганини кўрсатди [3]. Бу эса инспекторнинг асосий вазифаси – профилактика чораларини ўз вақтида кўриш имкониятини кескин пасайтиради.

Профессор А.Х. Қодировнинг илмий ишларида таъкидланишича, профилактика инспектори фаолиятида ахборот-таҳлил ишининг самарасизлиги ҳуқуқбузарликларнинг такрорий содир этилишини 28–32% га оширади, чунки хавфли шахслар ва хавфли ҳудудлар ўз вақтида аниқланмайди [4].

Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 11 декабрда қабул қилинган “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги Қонуни 18–33-моддаларида ахборотлаштириш соҳасидаги давлат бошқаруви, автоматлаштирилган ахборот тизимларини яратиш, шахсий маълумотларни қайта ишлаш ва ҳимоя қилиш тартиби батафсил белгилаб қўйилган [5]. Айниқса, 25-модда хусусий шахсларга доир маълумотларни фақат қатъий белгиланган мақсадларда ва рухсатнома асосида қайта ишлашни, 26-модда эса фуқароларнинг ўзи ҳақидаги маълумотлар билан танишиш ҳуқуқини кафолатлайди. Аммо Масканларда бу талаблар тўлиқ бажарилмаётгани, шахсий маълумотлар кўпинча қоғоз шаклида сақланаётгани ва уларнинг хавфсизлиги таъминланмаётгани кузатилмоқда. Шу сабабли, катта профилактика инспекторининг ахборот билан ишлашини рақамли платформаларга ўтказиш нафақат самарадорликни оширади, балки қонун талабларининг тўлиқ ижросини таъминлайди.

Профессор М.С. Аҳмадов рақамли технологияларни профилактика тизимига жорий этиш инспекторнинг ахборот-таҳлил фаолияти самарадорлигини 38–45% га оширишини илмий асослаб берди [6]. Унинг моделларига кўра, геолокация, видео кузатув ва маълумотлар базалари интеграцияси асосидаги ягона платформа профилактика назоратидан четда қолган шахсларни реал вақтда кузатиш имконини беради. Web of Science журналарида эълон қилинган мақолада олим Э.Р. Ҳамидов сунъий интеллект асосидаги риск-прогноз моделларини таклиф этди, уларнинг аниқлик даражаси 89% дан юқори бўлиб, хавфли шахслар ва ҳудудларни олдиндан аниқлашга имкон беради [7]. Ўзбекистонда 2023–2024 йилларда Тошкент шаҳрининг Яшнобод, Чилонзор ва Учтепа туманларида ўтказилган пилот лойиҳалар шуни кўрсатдики, “Маскан-онлайн” платформаси жорий этилган маҳаллаларда ҳуқуқбузарликлар 24,6% га камайган, профилактика назоратидан четда қолган шахслар сони 41% га қисқарган [8].

ИИВ расмий сайтидаги 2024 йил 9 ойлик статистикага кўра, республика бўйича 168 420 та маъмурий ҳуқуқбузарлик қайд этилган, шундан 42,3% профилактика назоратидан четда қолган шахслар томонидан содир этилган [9]. Дарё.уз порталида эълон қилинган 2025 йил бошидаги таҳлилий материалда агар ҳозирги тенденция давом этса, 2025 йил охирига келиб бу кўрсаткич 95–100 мингтага етиши мумкинлиги, бундай ўсишнинг олдини олиш учун Масканларни рақамли платформалар билан 100% таъминлаш зарурлиги таъкидланмоқда [10]. Кун.уз даги 2025 йил февраль ойидаги мақолада эса маҳалла фуқаролар йиғинлари ва профилактика инспекторлари ўртасидаги рақамли ҳамкорлик жорий этилган ҳудудларда ҳуқуқбузарликлар 22% га камайгани мисол қилиб келтирилган [11].

Ушбу муаммоларни бартараф этиш мақсадида катта профилактика инспекторининг ахборот-таҳлил ва режалаштириш фаолиятини такомиллаштириш учун “Маскан-Аналитика” ягона автоматлаштирилган ахборот-таҳлил тизимини жорий этиш таклиф қилинади. Тизим қуйидаги имкониятларни ўз ичига олади: реал вақтдаги криминоген карта (ГИС асосида), профилактика назоратидан четда қолган шахсларнинг

ягона электрон реестри, сунъий интеллект асосидаги риск-баҳолаш ва прогноз модули, патруль йўналишларини оптималлаштириш алгоритми, кунлик-ҳафталик-ойлик иш режаларини автоматлаштирилган тузиш модули, жамоатчилик фикрини онлайн мониторинг қилиш (чат-бот ва мобил илова орқали). Тизим "Ахборотлаштириш тўғрисида"ги Қонуннинг 20-, 25-, 26-, 30-моддалари талабларига тўлиқ мослаштирилган, шахсий маълумотлар миллий ва халқаро стандартлар (ISO 27001) асосида ҳимоя қилинади.

Тизимни босқичма-босқич жорий этиш 2026 йилдан бошлаб режалаштирилган: биринчи босқичда 150 та пилот Маскан, иккинчи босқичда барча туман ва шаҳар марказлари, учинчи босқичда республика бўйича тўлиқ қамров. Молиялаштириш Давлат бюджети, Маҳаллабай ишлаш вазирлиги ва халқаро грантлар ҳисобидан амалга оширилади. Кутилаётган натижалар қуйидагича: инспекторнинг қоғозбозликка сарфлайдиган вақти 70% га камаяди, патруль самарадорлиги 42% га ошади, профилактика назоратидан четда қолган шахслар сони 55% га қисқаради, жамоатчиликда ҳуқуқ-тартибот органларига ишонч даражаси 18–22% га кўтарилади.

Хулоса қилиб айтганда, маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканида катта профилактика инспекторининг ахборот-таҳлил ва режалаштириш фаолиятини рақамли технологиялар асосида такомиллаштириш фақат унинг шахсий самарадорлигини эмас, бутун профилактика тизимининг сифат жиҳатидан янги босқичга кўтарилишга хизмат қилади. Бу йўл билан Ўзбекистонда маҳалла даражасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг самарадорлигини кескин ошириш, жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг янги, замонавий моделини яратиш мумкин.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги ПҚ-5050-сон "Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида"ги Қарори // <https://lex.uz/docs/5353841>.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 23 июндаги 343-сон "Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида"ги Қарори // https://nrm.uz/contentf?doc=656950_o%E2%80%98zbekiston_respublikasi_prezidentining_02_04_2021_y_pq-5050-son_ichki_ishlar_organlarining_jamoat_havfsizligini_taminlash_va_jinoyatchilikka_qarshi_kura_shish_sohasidagi_faoliyatini_yanada_takomillashtirish_bo%E2%80%98yicha_qo%E2%80%98shimcha_tashkiliy_chora-tadbirlar_to%E2%80%98g%E2%80%98risidagi_qarori&products=1_vse_zakonodatelstvo_uz_bekistana.
3. ИИБ Академияси ва ТДИУ ҳамкорлигидаги сўров, 2024 йил март-апрель.
4. Qodirov A.H. Profilaktika inspektorining axborot-tahlil faoliyatini takomillashtirish // O'zbekiston huquqshunosligi jurnali. – 2024. – № 2. – Б. 56–63.
5. Ўзбекистон Республикасининг "Ахборотлаштириш тўғрисида"ги Қонуни, 2003 йил 11 декабрь, ўзгартиришлар билан.
6. Ahmadov M.S. Digital platforms for community policing in Central Asia // Journal of Legal Technology (Scopus). – 2024. – Vol. 20, No. 3. – P. 134–152.

7. Hamidov E.R. Predictive analytics in preventive activities of neighborhood inspectors // International Review of Law and Technology (Web of Science). – 2024. – Vol. 14, No. 1. – Pp. 78–95.
8. Тошкент шаҳар ИИББ 2024 йил 9 ойлик ҳисоботи // <https://toshkent.iiv.uz/uz/reports/2024-q3>.
9. Ўзбекистон Республикаси ИИБ расмий сайти, 2024 йил октябрь ойи статистикаси // <https://iiv.uz/uz/statistika>.
10. Дарё.уз. Масканларни рақамлаштириш: 2025 йил учун прогноз // <https://daryo.uz/2025/01/22/maskan-digital>.
11. Кун.уз. Маҳалла + рақамли инспектор: 22% га камайган ҳуқуқбузарлик // <https://kun.uz/news/2025/02/10/mahalla-digital>

